

Prejeto: 11. 7. 2019
1.01 Izvirni znanstveni članek

Metod Berlec,¹ dr. Matevž Tomšič²

Elite in nacionalna država v dobi globalizacije

Izvleček

Nacionalne države se v 21. stoletju soočajo z novimi izzivi, ki jih prinaša moderni svet. Pri tem avtorja raziskujeta, kako spopad med globalističnimi in suverenističnimi elitami vpliva na delovanje nacionalnih držav. Predpostavka je, da je nacionalna država še vedno osrednji institucionalni okvir, ki omogoča tako reševanje ključnih problemov neke skupnosti kot tudi politični angažma njenih pripadnikov. Pri tem avtorja menita, da sta tako neupoštevanje lokalnih specifik, značilno za globaliste, kot tudi zapiranje v lastne okvire, značilno za nacionaliste, problematična z vidika sodobnih družbenih izzivov. Da lahko elita opravlja svojo funkcijo, sta potrebni sposobnost

- 1 Metod Berlec, prof. zgodovine in geografije, doktorski študent sociologije, Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici, metod.berlec@siol.net.
- 2 Prof. dr. Matevž Tomšič, Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici, Študijski center za narodno spravo, matevz.tomsic@fuds.si.

globalnega razmišljanja in delovanja ter vpetost v nacionalni vrednotni okvir.

KLJUČNE BESEDE: nacionalna država, globalizem, politika, elite, Evropa

Abstract

Nation states in the 21st century face new challenges brought by the modern world. The authors explore how the clash between globalist and sovereigntist elites affects the functioning of nation states. The presumption is that the nation state is still the central institutional framework which enables both solving the crucial problems of a community and the political engagement of its members. In this regard, the authors consider that both the disregard for local specifics, which is characteristic of globalists, and the closing within their own borders, which is characteristic of nationalists, are problematic from the perspective of contemporary social challenges. In order for the elite to perform its function, the ability to think and act globally as well as rootedness in the national cultural framework are needed.

KEY WORDS: nation state, globalism, politics, elites, Europe

Uvod

Na začetku 21. stoletja se narodi v okviru Evropske unije (EU) soočajo z novimi izzivi, ki jih prinašajo globalizacija, geopolitika, demografija, migracije in drugi dejavniki, ki vplivajo na sedanjost in prihodnost. To nedvomno velja tudi za Slovence, ki smo samostojnost in neodvisnost dosegli leta 1991. Pri tem se izpostavlja vprašanje prihodnosti (nacionalne) države kot tiste osrednje institucionalne entitete, na katero je vezano politično življenje določene skupnosti.

Že pred desetletji se je pojavila teza, da je nacionalna država preživeta, saj v dobi globalizacije ne more opravljati svojih tradicionalnih funkcij. Zaradi omejenosti resursov naj ne bi imela kapacitet za reševanje problemov (okoljskih, varnostnih), ki presegajo nacionalne okvire; hkrati pa naj bi bila preveč oddaljena od lokalnih skupnosti in zaradi tega premalo dovzetna za reševanje njihovih težav. Ali, kot je dejal Daniel Bell, postala je *»premajhna za reševanje velikih življenjskih problemov in prevelika za reševanje majhnih življenjskih problemov«*.³ Zato naj bi bila rešitev na eni strani v nadnacionalnem povezovanju in s tem prenosu vsaj določenih političnih pristojnosti na raven širših institucionalnih povezav, na drugi strani pa v regionalizaciji, tj. večji politični avtonomiji regionalnih oz. lokalnih oblasti.

Vendar pa imajo v zadnjih letih, predvsem po izbruhu globalne finančno-ekonomske krize leta 2008, opraviti z nasprotnimi tendencami. Na Zahodu se krepijo težnje po krepitvi suverenosti držav, ki jih lahko jemljemo kot odziv na globalizacije pritiske. V kontekstu EU se to izraža v trditvah t. i. suverenistov, da je šel proces integracije predaleč, saj da se krep

3 Daniel Bell, »The World and the United States in 2013«, *Daedalus*, št. 116/1987.

moč evropskih institucij na škodo držav članic, in posledično njihovih zahtevah po tem, da postane EU ponovno relativno ohlapna povezava suverenih držav.

Moč države je v veliki meri odvisna od delovanja nacionalnih elit – predvsem politične. In ne samo to. Tudi prevladujoča družbena percepcija vloge države v globalnih odnosih je v veliki meri odvisna od idej, vrednot in prepričanj pripadnikov elite. V tem članku bomo skušali ugotoviti, kako si različne elite predstavljajo delovanje nacionalnih držav in na kakšen način vplivajo nanj. Govor je predvsem o dveh tipih elite – suverenistični in globalistični. Medtem ko prva izpostavlja samostojnost nacionalne države kot primarni smoter, druga poudarja transnacionalno povezovanje in prenos pristojnosti na širše politične entitete. Predpostavka je, da je nacionalna država še vedno ključni institucionalni okvir, ki omogoča reševanje ključnih problemov neke skupnosti in politični angažma njenih pripadnikov. Pri tem menimo, da sta tako neupoštevanje lokalnih specifik, značilno za globaliste, kot tudi zapiranje v lastne okvire, značilno za suvereniste, problematična z vidika sodobnih družbenih izzivov. Da lahko elita opravlja svojo funkcijo, sta potrebni sposobnost globalnega razmišljanja in delovanja ter vpetost v nacionalni vrednotni okvir.

Nacionalna država v obdobju globalizacije

Evropa je iznašla moderno oz. novoveško državo.⁴ Nacionalna država (angl. »nation state«) je z zgodovinskega vidika relativno mlada politična tvorba z vsemi pristojnostmi. Obdobje nacionalnih držav se je začelo z vestfalsko mirovno pogodbo

4 Wolfgang Reinhard, *Zgodovina moderne države – Od začetkov do sedanjosti*, Založba Krtina, Zbirka Krt, Ljubljana 2017, str. 7.

leta 1648 in načelom *Cuius regio eius religio* (Čigar dežela, tega vera). Verska pripadnost se je torej ravnala po vladarjevi veri. To načelo je bilo sprejeto že leta 1555 v Augsburgu po verskih vojnah med katoličani in protestanti, a se je dokončno uveljavilo šele slabih sto let pozneje.⁵ Bistvo tega sporazuma je bilo naslednje: vladar ozemlja, ki določa postavo, določa tudi vero tega ozemlja. S tem so bili postopoma postavljeni ključni elementi moderne nacionalne države: ljudstvo in ozemlje, na katerem je živelo, ter vladar, ki mu načelo Čigar dežela, tega vera daje legitimnost oblasti, legitimnost, da vlada. Vladar je bil zastopnik države, ki je bila pravna oseba s posebnim statusom suverenitete. Od takrat se (nacionalni) državi priznava notranja in zunanja suverenost, ki pa ne pomeni prevlade, temveč neodvisnost od zunanjih oblasti.

Seveda pa je temelj nacionalne države narod. Narod kot politična skupnost in suverena nacionalna država, ki »gosti« delujočo družbo znotraj svojih državnih meja, sta produkt 18. in 19. stoletja. Model demokratične države z vladavino prava in množična demokracija pa sta nastala v 19. in 20. stoletju.⁶ Moderne države imajo jasno razmejene meje in sposobnost, da prenašajo moč po vsem nacionalnem ozemlju in pogosto zunaj njega. Zato je nemški sociološki klasik Max Weber ponudil definicijo, s katero se večina sociologov na splošno strinja. Državo je opredelil kot »človeško skupnost, ki si (uspešno) lasti monopol nad legitimno uporabo fizične sile na danem ozemlju«. ⁷ Weber je

5 Nicola Matteucci, *Novoveška država – Izrazoslovje in pota*; Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1999, str. 21–23.

6 Bogomil Ferfila, *Primerjalne politike v sodobnem svetu – teoretični del*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 2009, str. 769.

7 Tony Waters in Dagmar Waters (prev. in ur.), *Weber's Rationalism and Modern Society*, Palgrave Books 2015, str. 129–198. Andreas Anter, *Max Weber's Theory of the Modern State: Origins, Structure and Significance*; Palgrave Macmillan, New York 2014.

ob tem poudaril, da je politika delitev moči države med različnimi skupinami, politični voditelji pa so tisti, ki imajo to moč, da državo lahko uspešno upravljajo. Na podlagi Webrove definicije lahko za državo rečemo, da sestoji iz politične oblasti ali zakonodajalca, ki sprejema zakone, birokracije oziroma javne uprave, ki izvršuje vladne odločitve, policije, ki je odgovorna za uveljavljanje zakonov, in oboroženih sil, katerih naloga je zaščita države pred zunanjimi posegi.

V 21. stoletju je suverenost posameznih nacionalnih držav vse bolj »ogrožena« z mednarodnim sodelovanjem, mednarodnimi institucijami, razvojem znanosti, novih tehnologij, s pretokom ljudi, blaga in kapitala. Govorimo o procesih, ki spadajo v kontekst globalizacije. Globalizacijo lahko razumemo kot sklop sprememb v družbi, politiki in ekonomskem sistemu, ki so posledica razširjenega trgovanja in kulturnih izmenjav na globalni ravni. Giddens je skupaj s Philipom W. Suttonom⁸ nedavno na kratko zapisal zgoščeno definicijo globalizacije: *»Različni postopki, s katerimi se geografsko razpršene človeške populacije približujejo in neposredno vzpostavljajo stik med seboj, ustvarjajo enotno skupnost usode ali globalno družbo.«* Glede na to, da je globalizacija proces, v katerem se obseg in intenzivnost transportnih, trgovinskih in z njimi povezanih čezmejnih komunikacijskih tokov hitro povečuje, se hkrati zmanjšuje pomen nacionalnih meja ter večja vpliv čezmejnih gospodarskih, političnih, varnostnih in socialno-kulturnih aktivnosti. Rečemo lahko, da z njo preprosto mislimo na proces medsebojne povezanosti med družbami, tako da dogodki v enem delu sveta vedno bolj vplivajo na ljudstva in družbe daleč stran. Globalizirani svet je svet, v katerem so politični, gospodarski, kulturni in družbeni dogodki vedno bolj medsebojno

8 Anthony Giddens in Philip W. Sutton, *Essential Concepts in Sociology*, 2. izd.; Polity Press, Cambridge 2017, str. 7.

povezani in tudi njihov učinek je večji. Z drugimi besedami, na družbe vedno obsežnejše in vedno globlje vplivajo dogodki drugih družb. Te dogodke je mogoče priročno razdeliti v tri vrste: družbene, gospodarske in politične. V vsakem primeru se zdi, da se svet »krči«, česar se ljudje vedno bolj zavedajo, kar ne nazadnje kažeta svetovni splet in uporaba elektronske pošte, ki sta ljudi po vsem svetu močno približala drug drugemu.

Po Ulrichu Becku⁹ globalizacija pomeni prav izkušnjo, da je vsakdanje delovanje v različnih dimenzijah gospodarstva, informacije, ekologije, tehnike, transkulturnih konfliktov in civilne družbe izgubilo meje, s tem pa je že v osnovi postalo nekaj, kar je znano in hkrati nepojmljivo, nekaj težko dojemljivega, kar pa s silo, ki jo lahko vsakdo izkusi, elementarno preobraža vsakdanjik in nas vse sili k temu, da se nanj odzovemo z odgovorom in se mu prilagodimo. Denar, tehnologije, informacije, strupi »prekoračujejo« meje, kot da teh sploh ne bi bilo. Celotni reči, osebe in ideje, ki bi jih vlade držale stran od svojih držav (mamila, ilegalni priseljenci, kritika kršenja človekovih pravic), si najdejo svojo pot vanje. Tako razumljena globalizacija je vrženost v pogosto neželene, nezapopadljive transnacionalne življenjske forme oziroma, če jo definiramo naslanjajoč se na britanskega sociologa Anthonyja Giddensa,¹⁰ delovanje in (so)življenje na razdalji (med na videz ločenimi svetovi nacionalnih držav, religij, regij in celin).

9 Ulrich Beck, *Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odzivi na globalizacijo*; izvirni naslov v nemščini: *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt na Majni 1997; slovenska izdaja, Krtina, Knjižna zbirka Krt, Ljubljana 2003, str. 39.

10 Anthony Giddens, *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, Polity Press, London 1994.

V dobi globalizacije smo soočeni s številnimi paradoksi, na katere v knjigi *The Globalization Paradox*¹¹ opozarja ekonomist Dani Rodrik, ki navaja, da vlade posameznih nacionalnih držav podpirajo svobodno trgovino in soodvisnost, a ko postane nujno (med krizo), želijo nazaj nadzor nad ekonomijo. Hkrati pa obstajajo diametralno nasprotna stališča o učinkih globalizacije na svet in nacionalne države. Tako je svetovni knjižni trg poln knjig, ki stopajo v bran globalizacije (recimo *In Defense of Globalization*¹²), in knjig, ki so ostra kritika globalizacije (recimo *The Deeper State: Inside the War on Trump by Corrupt Elites, Secret Societies, and the Builders of An Imminent Final Empire*¹³). Opozoriti pa je treba še na knjigo politologa Iana Bremmerja *Us vs. Them: The Failure of Globalism*,¹⁴ ki opozarja, da brexit in izvolitev ameriškega predsednika Donalda Trumpa pravzaprav ne predstavljata volje volivcev, ampak predvsem upor volivcev proti globalističnim elitam, ki so pozabile na interese navadnih ljudi.

Globalizacija tako postavlja pred nacionalno državo izzive na številnih področjih (nekateri od njih so podrobneje predstavljeni v nadaljevanju). Način, na katerega se bo z njimi soočila, kakor tudi (ne)uspešnost tega soočenja, sta v veliki meri odvisna od značaja elite, ki z njo »upravlja«.

- 11 Dani Rodrik, *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*, W. W. Norton & Company, New York 2012.
- 12 Jagdish Bhagwati, *In Defense of Globalization: With a New Afterword*, Oxford University Press, New York 2007.
- 13 Lee Robert Maginnis, *The Deeper State: Inside the War on Trump by Corrupt Elites, Secret Societies, and the Builders of An Imminent Final Empire*, Defender Publishing, Crane 2017.
- 14 Ian Bremmer, *Us Vs. Them: The Failure of Globalism*, Portfolio Penguin, Penguin Random House, London 2018, str. 161–167.

Elite kot oblikovalke institucij in nosilke sprememb

Elito lahko opredelimo kot »tiste posameznike, ki so na podlagi svojih strateških pozicij v različnih pomembnih organizacijah zmožni stalno in bistveno vplivati na nacionalno politiko«¹⁵ oz. ki »na podlagi aktivne kontrole nad družbenimi resursi posedujejo veliko družbeno moč«.¹⁶ Tisto, kar je značilno za elito, je torej njena strukturna umeščenost na ključne družbene pozicije, iz katerih izhaja njihova moč. Vendar pa za vzdrževanje svojega položaja elita potrebuje določeno znanje in sposobnosti. Tako so tudi klasiki teorije elit menili, da so na oblasti tisti, ki v določeni situaciji posedujejo najustreznejše lastnosti, torej tudi znanje.

Tako značaj elit kot tudi njihov položaj v družbi sta odvisna od zgodovinskih okoliščin, predvsem institucionalne strukture, prevladujočih kulturnih vzorcev in odnosov elit do drugih družbenih skupin.¹⁷ Po drugi strani pa je vloga elit predvsem v razmerah intenzivnih družbenih sprememb zelo aktivna. V tem kontekstu jih je mogoče opredeliti kot akterje, ki ustvarjajo in obvladujejo družbene institucije. To pomeni, da s svojimi aktivnostmi pomembno določajo smer in obseg družbenih sprememb ter s tem vplivajo na značilnosti nastajajoče ureditve. Kakor je kakovost elit v veliki meri odvisna od prevladujočega kulturnega miljeja, predvsem obstoja vrednot, ki elite »silijo« k večji respozivnosti in inkluzivnosti, pa je od

15 G. Lowell Field, John Higley in Michael G. Burton: »A New Elite Framework for Political Sociology«, *Cahiers Vilfredo Pareto*, let. 28, št. 88/1990, str. 153.

16 Eva Etzioni-Halevy, *The Elite Connection: Problems and Potential of Western Societies*, Polity Press, Cambridge 1993, str. 221.

17 S. N. Eisenstadt, *Tradition, Change and Modernity*, John Wiley & Sons, New York 1973, str. 34.

njihove kakovosti v veliki meri odvisna učinkovitost delovanja demokracije.¹⁸

Značaj nacionalne elite je dejavnik, ki vpliva na razvojno uspešnost družbenega sistema. Govorimo o konfiguraciji elite, tj. o razmerjih med posameznimi segmenti elite.¹⁹ V kontekstu se to nanaša na razmerja moči med posameznimi njenimi frakcijami. To je povezano s prevladujočimi kulturnimi vzorci, tj. z idejami, ki jih zagovarjajo, in vrednotami, ki jim sledijo pripadniki elite.

Za to, da lahko elite igrajo v razvojnem smislu pozitivno vlogo, je potrebna avtonomija posameznih funkcionalnih elit (politične, ekonomsko-poslovne, kulturne), ki je pogoj uspešnega funkcioniranja različnih družbenih področij. Pomembno je, da noben posamezni segment elite ne prevlada nad drugimi (npr. v smislu dominacije politične elite, kot je bilo v realsocialističnih sistemih). Poleg tega je pomembna odprtost vseh ključnih segmentov elite za vstop novih potencialnih pripadnikov (torej določena stopnja cirkulacije elit) – seveda na podlagi meritokratskih kriterijev rekrutacije. Posledici tega sta heterogenost in pluralnost v sestavi elite. Na ta način se ohranja pozitivna napetost, ki s tem, ko jih izpostavlja možnosti nadomestitve, spodbuja aktualne pripadnike elite k večji učinkovitosti; to pa tudi preprečuje rigidnost in neresponzivnost institucij, ki jih različne elite vodijo.

18 Christian Welzel, »Effective democracy, mass culture, and the quality of elites: the human development perspective«, *International Journal of Comparative Sociology* let. 43, št. 3/5/2002, str. 317–350. Christian Welzel, Ronald Inglehart in Hans-Dieter Klingemann, »The theory of human development: A cross-cultural analysis«, *European Journal of Political Research*, let. 42, št. 3/2003 str. 341–379.

19 Matevž Tomšič, *Elites in the New Democracies*, Peter Lang Verlag, Frankfurt na Majni 2016.

Globalistične in suverenistične elite

Znotraj nacionalnih elit obstajajo določene cepitve, ki izhajajo iz zastopstva različnih družbenih interesov in tudi iz različnih idejno-nazorskih orientacij. Najbolj uveljavljena – vsaj v političnem smislu – je delitev na levico in desnico oz. levo in desno frakcijo elite. Prva v ekonomskem smislu praviloma zagovarja prostotržne principe, v kulturnem smislu pa spoštovanje tradicionalnih vrednot, medtem ko druga v ekonomskem smislu izpostavlja potrebo po državni regulaciji gospodarstva, v kulturnem smislu pa zagovarja vrednotni relativizem in interese posameznih manjšin. Seveda ta delitev ni ostra in enoznačna, saj obstajajo tudi raznorazne vmesne variante.²⁰

V zadnjih letih vse bolj do izraza prihaja razcep med t. i. globalističnimi in suverenističnimi elitami. Prve si praktično želijo svet brez meja, svetovni trg brez omejitev, neomejen pretok ljudi, storitev in blaga, medtem ko slednje prisegajo na tradicionalni sistem nacionalnih držav, na močno nacionalno državo kot temelj svetovne ureditve. Prvi poudarjajo pozitivne vidike globalizacije, predvsem rast in širjenje investicij, trgovine in proizvodnje, razvoj novih tehnologij in širjenje demokracije po zemeljski obli. Drugi pa poudarjajo problematične vidike, kot so erozija lokalnih, regionalnih in nacionalnih identitet, mednarodne migracije, širjenje mednarodnega organiziranega kriminala itd. Negativni vidiki globalizacije se zato že kažejo v mednarodnem dogajanju. To je še posebej prišlo do izraza leta 2016 z odločitvijo britanskih volivcev na referendumu, da izstopijo iz EU, in z zmago republikanskega predsedniška kandidata Donalda Trumpa, ki je zmagal z obljubo, da bo naredil Ameri-

20 Matej Makarovič in Matevž Tomšič, »Left« and »Right« in Slovenian political life and public discourse, v: *Reforming Europe: the role of the Centre-Right* (ur. Konstantin Arvanitopoulos), Springer, Berlin, str. 259–277.

ko spet veliko²¹ kot zagovornik protekcionizma, izolacionizma in posledično gesla *Najprej Amerika* (angl. »America First«).

Suverenistične elite poudarjajo primat nacionalne identitete, ki jo dojemajo kot temeljni fokus tako identifikacije kot tudi občutka varnosti (udomačenosti), ki ju je mogoče pridobiti po »naravni« poti, ne da bi za to morali v moderni družbi, tako kot je to bolj ali manj običajno na drugih področjih, zadovoljiti številne kriterije, vezane na izkazane dosežke. Posledično to pomeni, da iščejo podporo med pripadniki nacionalno zaokroženega nacionalnega telesa, medtem ko globalistične elite niso teritorialno vezane na točno določeno področje in imajo podporo predvsem pri tistih, ki uživajo pozitivne vidike globalizacije, ki se odražajo v večjem blagostanju ljudi.

Razcep med globalisti in suverenisti se le delno prekriva z omenjenim razcepom na levo in desno. Čeprav se suvereniste običajno povezuje z desno, še posebej njenim radikalnim krilom (angl. »Alt Right«), pa se od nje razlikujejo predvsem glede odnosa do ekonomskih vprašanj. Medtem ko klasična desnica zagovarja relativno ohlapno regulacijo in odpravljanje barier za prosti pretok dobrin, storitev in kapitala ter podpira vzpostavljanje globalne prostotržne ureditve, pa suverenisti zagovarjajo protekcionizem in večjo vlogo države pri urejanju ekonomskih zadev (kamor spada tudi državno lastništvo podjetij v določenih panogah). Tako je Donald Trump v ZDA prekinil dolgoletno politiko njegove republikanske stranke, ki je podpirala mednarodni sistem proste trgovine.

V Evropi se razpetost med transnacionalno usmerjenostjo in fokusiranostjo na lastno nacijo najočitneje kaže znotraj največje politične skupine v Evropskem parlamentu, desnosedinske Evropske ljudske stranke. Medtem ko večina strank

21 Donald Trump, *Great Again – How to Fix Our Crippled America*; Simon & Schuster, Inc, New York 2015.

iz te skupine podpira skupni evropski politični projekt in vseevropsko reševanje ključnih problemov, s katerimi se sooča sodobna Evropa, pa nekatere med njimi (predvsem vladajoča madžarska stranka Fidesz) močno poudarjajo primat nacionalne suverenosti in ob tem kritizirajo domnevno odtujenost evropskih centrov odločanja. Ta razpetost je značilna tudi za slovenske članice Evropske ljudske stranke, predvsem največjo med njimi, Slovensko demokratsko stranko, kar se kaže še posebej v povezavi s problematiko migracij.²² To velja tudi za nekatere druge slovenske politične stranke, predvsem novoustanovljene, brez jasno artikuliranega programa (primer vladajoče Liste Marjana Šarca), saj so pogosto izpostavljene dilemi, ali slediti skupnim evropskim političnim usmeritvam ali se (vsaj navidezno) odločno predstavljati za zaščitnika slovenskih nacionalnih interesov.

Trk med globalističnimi in suverenističnimi elitami se najbolj kaže v Evropi, še posebej v povezavi z njeno nadnacionalno institucionalno povezavo EU. Po Ulrichu Becku²³ je združena Evropa odgovor na globalizacijo. Zakaj Evropa? »*Brez Evrope ni odgovora na globalizacijo. Torej tega, kaj Evropa je oziroma kaj naj bo, ne moremo pričarati iz preteklosti, temveč je treba politično zasnovati kot politični odgovor na vprašanja prihodnosti – na vseh temeljnih poljih: trga dela, ekologije, socialne države, mednarodne migracije, političnih svoboščin, temeljnih pravic.*« Le v transnacionalnem prostoru, kot je Evropa, se lahko po Becku politika države iz objekta ogrožajoče globalizacije spremeni v subjekt, ki globalizacijo oblikuje. Pri tem je jasno, da je Evropa z EU kot transnacionalno, pravzaprav supranacionalno,

22 Glede tega ta stranka pogosto jemlje za vzor pristop, ki ga prakticira madžarski premier Viktor Orban.

23 Ulrich Beck, *Kaj je globalizacija?*, str. 202, 203.

državo izrazito stičišče nacionalne države kot temelja EU in globalističnih silnic.

Ko govorimo o delovanju sodobnih držav, ne moremo mimo vloge transnacionalnih entitet. Nanj ne vplivajo samo mednarodne ustanove, kot so Združeni narodi (UN), Mednarodni denarni sklad (IMF), Svetovna trgovinska organizacija (WTO) in Severnoatlantsko zavezištvo (NATO), ampak tudi številne mednarodne nevladne organizacije, ki v veliki meri s podporo globalne komunikacijske infrastrukture vse bolj neposredno posegajo v »domače« oblikovanje politik na področju človekovih pravic, okolja, sociale in razvoja.²⁴ Sem spadajo tudi fundacije, kakršna je Open Society Foundations ameriškega milijarderja Georgea Sorosa, ki podpira civilne družbe po vsem svetu s ciljem zagovarjanja človekovih pravic, svobodnega izobraževanja, javnega zdravstva in neodvisnih medijev. Na drugi strani pa se v Evropi krepijo domoljubna, identitetna gibanja, ki želijo ohraniti Evropo, kakršno poznamo. V svetovnem merilu pa je njihov predstavnik nekdanji politični strateg ameriškega predsednika Donalda Trumpa Steve Bannon, ki je napovedal²⁵ v Evropi ustanovitev fundacije The Movement (Gibanje), s katero želi na »stari celini« zagnetiti desničarski populistični upor.

Na drugi strani pa smo soočeni s poskusi vladajočih evropskih elit²⁶ pod vodstvom Evropske ljudske stranke, ki želijo EU okrepiti v skladu s svojim geslom Združeni v različnosti (angl.

24 Bogomil Ferfila, *Primerjalne politike v sodobnem svetu*, str. 771.

25 Steve Bannon v Evropi načrtuje fundacijo za krepitev desničarskega populizma, Slovenska tiskovna agencija, <https://www.sta.si/2536929/steve-bannon-v-evropi-nacrtuje-fundacijo-za-krepitev-desnicarskega-populizma?q=Stev,Bannon>, 26. 8. 2018.

26 Vit Novotny (ur.), *Unity in Adversity – Immigration, Minorities and Religion in Europe*, Wilfried Martens Centre for European Studies, Bruselj 2017.

»Unity in Adversity«), pri čemer se zdi, da jim to vsaj delno uspeva, veliko pa je odvisno od tega, ali bodo evropske elite znale zaščititi zunanje meje EU.

Razlike med globalističnimi in suverenističnimi elitami glede njihovih vrednotnih usmeritev vplivajo tudi na načine, na katere pristopajo k reševanju določenih ključnih problemov sedanjega časa. Verjetno se to najjasneje kaže ob reševanju problematike množičnih migracij, predvsem ljudi iz tretjega sveta. Globalistične elite so v splošnem naklonjene migracijam, v katerih vidijo razvojno priložnost. Ob tem zagovarjajo transnacionalni pristop pri upravljanju z njimi.²⁷ Na drugi strani pa so suverenistične elite pretežno negativno nastrojene do tovrstnih migracij, saj v njih vidijo varnostno grožnjo (terorizem, razraščanje kriminalitete) in nevarnost erozije lastne identitete. Zato menijo, da morajo biti pristojnosti na tem področju tako rekoč izključno v rokah nacionalnih držav.

Ali so politične elite odpovedale?

Mnoge sodobne demokracije opredeljuje slabo delovanje uveljavljenih političnih strank in njihovih vlad. Nizko efektivnost teh vlad spremlja pomanjkanje odgovornosti.²⁸ To je močno prispevalo k upadu zaupanja v politične institucije in njihove nosilce. Slab imidž političnih institucij, zlasti političnih strank, ne glede na njihovo ideološko usmerjenost, je postal splošna značilnost v ocenah prebivalstva, kot jih merijo razne raziskave

27 Taka je tudi nocija, ki jo vsebujejo mednarodni dokumenti, kot je t. i. marakeški sporazum (*Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*), sprejet decembra 2018.

28 Matevž Tomšič, »Decline of elite consensus and destabilisation of political space in East-Central Europe«, *Corvinus journal of sociology and social policy*, let. 8, št. 3/2017, str. 151–170.

javnega mnenja.²⁹ Trend zmanjševanja zaupanja v politične institucije je očiten v številnih zahodnih demokracijah, vendar je v novih demokracijah izrazitejši. Med njimi so med najbolj nezaupanja vrednimi politične stranke.³⁰ Obstaja veliko elementov, povezanih z vedenjem uveljavljenih političnih strank, kot so ideologizacija, klientelizem, korupcija in druge disfunkcionalne prakse, ki prispevajo k takim negativnim odnosom. V številnih demokracijah lahko govorimo o vse večjem razkoraku med strankami in volivci.³¹

Obstajata razširjena percepcija neučinkovitosti demokratičnih političnih institucij in pomanjkanje vodenja (angl. »lack of leadership«), tj. nesposobnosti in neodgovornosti etabliranih političnih elit. Protesti (pogosto v nasilni obliki) v različnih delih EU so izraz nezadovoljstva državljanov (ali vsaj nekaterih družbenih skupin) s trenutnimi socialno-ekonomskimi in političnimi razmerami. Neuspešnost pri obvladovanju najprej finančne in pozneje migracijske krize tako na nacionalni kot na evropski ravni je okrepila te občutke. Predvsem neučinkovitost pri soočanju z izzivom množičnih migracij je igrala zelo pomembno vlogo. Izkazalo se je, da EU nima scenarija, kako bi se na primeren način spopadla z veliko množico ljudi iz bližjega in bolj oddaljenega okolja, ki se želi naseliti znotraj njenih meja. Slabo delovanje evropskih institucij pri reševanju vprašanj, povezanih z migracijami, je pomenilo močno

29 John Newell, *The Politics of Italy*. Cambridge University Press, Cambridge 2010.

30 Matej Makarovič in Matevž Tomšič, »Democrats, authoritarians and nostalgics: Slovenian attitudes toward democracy«, *Innovative issues and approaches in social sciences*, let. 8, št. 3/2015, str. 8–30.

31 Hans Keman, *Responsible Responsiveness of Parties in and out of Government*, v: *Parties, Governments and Elites* (ur. Philipp Harfst, Ina Kubbe in Thomas Poguntke), Springer, Wiesbaden 2017, str. 25–52.

spodbudo za vzpon populizma, ki se pogosto povezuje ravno z delovanjem suverenistov.³²

V evropskem prostoru lahko opazimo različne problematične silnice, ki utegnejo oslabiti evropsko politično povezavo ali celo ogroziti prihodnost. Tu lahko izpostavimo predvsem diametralno nasprotujoči si tendenci, prisotni v elitnih krogih, predvsem v vrstah političnih odločevalcev in mnenjskih voditeljev. Na eni strani gre za izolacionistični nativizem, na drugi pa za multikulturalistični globalizem. Prvi je pretežno vezan na delovanje suverenističnih, drugi pa na delovanje globalističnih elit.

Izolacionistični nativizem je povezan z vzponom t. i. populističnih skupin in gibanj širom Evrope. Nagovor državljanov gradijo na neizprosni kritiki etabliranih elit, tako nacionalnih kot evropskih. Razglašajo se za zaščitnike običajnih delovnih ljudi pred nesposobnimi in neodgovornimi elitami. Tem populistom sta skupna protievropska nastrojenost in splošno nasprotovanje transnacionalnim institucijam, saj jih dojemajo za nedemokratske in odtujene od državljanov. Namesto skupnih evropskih politik zagovarjajo vračanje pristojnosti v roke nacionalnih držav. Menijo, da so interesi lastne nacije specifični in kot taki nad vsem drugim, zato mora biti politika osredinjena izključno na uresničevanje njenih dobrot. Nekateri med njimi zagovarjajo celo izstop svojih držav iz skupne evropske politične povezave – po vzoru brexita.

Etablirana politika pogosto razglašča nativistični populizem za eno glavnih groženj evropski ureditvi. Povezuje se z ekstremizmom, s protidemokratskimi tendencami in spodkopava-

32 Pri tem je treba poudariti, da so ideološki predznaki populizma kot politične doktrine lahko različni. Čeprav se v osrednjem političnem in medijskem diskurzu govori običajno predvsem o desničarskem populizmu, pa imajo opraviti tudi z levičarskim in celo s sredinskim populizmom.

njem evropskih vrednot. Rečemo lahko sicer, da t. i. nativisti ne ponujajo prepričljivih odgovorov za reševanje ključnih problemov, s katerimi se soočajo evropske družbe. S poenostavljenim črno-belim slikanjem stanja in partikularističnim zapiranjem v lastne nacionalne okvire se ni mogoče uspešno soočiti z izzivi sodobnega sveta. Vendar pa jim je težko pripisati odgovornost za neuspešno obvladovanje kriznih razmer, saj v časih, ko sta izbruhnili najprej finančna in nato migrantska kriza, preprosto niso bili na pozicijah, na katerih bi lahko sprejemali odločitve. Populizem potemtakem ni vzrok, ampak je simptom krize. Razumemo ga lahko kot reakcijo na neustrezno delovanje etabliranih elit, ki so v resnici odgovorne za neuspešno soočanje z njo.³³ Te elite so dejansko postale zelo odtujene od realnega življenja in zato nedovzetne za želje in potrebe običajnih ljudi. Najočitneje se to izraža v povezavi z migrantsko problematiko. Medtem ko večina evropskih državljanov nasprotuje nadaljnjemu priseljevanju ljudi iz pretežno muslimanskih držav tretjega sveta, pa velik del etabliranih elit – tako tiste na ravni nacionalnih držav kot tiste v institucijah EU – še naprej zagovarja globalistično agendo, ki temelji na multikulturalističnem zanikanju pomena medkulturnih razlik, zaradi česar v migracijah iz okolij, katerih prevladujoči kulturni vzorci so povsem neskladni z evropskimi, ne vidijo problema.

Sklep

Rečemo lahko, da nacionalna država še vedno opravlja določene ključne funkcije, ki jih druge politične ravni (mednarodna,

33 Značilen primer tega je odnos aktualne slovenske vlade do problematike varovanja državnih meja. Medtem ko se število ilegalnih prehodov (predvsem južne) meje stopnjuje, s tem pa tudi varnostne grožnje za prebivalstvo, ki živi ob meji, predstavniki oblasti vztrajno zatrjujejo, kako da imajo zadeve pod nadzorom.

lokalna) ne morejo nadomestiti. Je še vedno središče suverenosti, okvir, znotraj katerega državljsko telo »vlada samemu sebi«. To se ne nazadnje izraža tudi v identifikaciji ljudi. Velika večina ljudi se (vsaj v Evropi) še vedno čuti primarno za pripadnike svojih narodov, medtem ko je pripadnost Evropi izrazito sekundarna.

Vendar se to dvoje ne izključuje. Nacionalni ponos in pripadnost svojemu narodu sta lahko povsem kompatibilna s privrženostjo Evropi in podpori skupnemu evropskemu političnemu projektu. To so pred časom pokazali tudi podatki za Slovenijo.³⁴ Glede na to je razdeljenost elit na globaliste in suvereniste, ki se v zadnjih letih pogloblja, problematična z vidika političnega razvoja evropske povezave. Za oboje sta značilni enostranskost in visoka stopnja ekskluzivizma. Na eni strani imamo opraviti z elitizmom, ki je pogosto vzvišen nad običajnimi državljani, na drugi pa s populizmom, ki demonizira pripadnike obstoječih elit malodane kot »sovražnike ljudstva«. Ne eni ne drugi pa ne ponujajo ustreznih rešitev za ključne probleme, s katerimi se sooča sodobna Evropa.

Tako prisilna centralizacija kot razbijanje EU sta pogubna za njen razvoj. Evropski politični projekt bo lahko napredoval edino, če mu bo uspelo vzdrževati »enotnost v različnosti«, tj. ustrezno ravnovesje med univerzalnimi načeli in specifičnimi potrebami njenih konstitutivnih enot, tj. nacionalnih držav. Pri tem je ključna odgovornost elit, predvsem politične. Odreči se bodo morale ekskluzivizmu in morale bodo postati sposobne sodelovati pri iskanju skupnih rešitev.

34 Frane Adam, Mitja Hafner Fink in Samo Uhan, »Public conceptions and images of the European Union: the case of Slovenia«. *Innovation: the European journal of social science research*, let. 15, št. 2/2002, str. 133–147.

Povzetek

Nacionalna država še vedno opravlja določene ključne funkcije, ki jih druge politične ravni (mednarodna, lokalna) ne morejo nadomestiti. Je še vedno središče suverenosti, okvir, znotraj katerega državljansko telo »vlada samemu sebi«. To se ne nazadnje izraža tudi v identifikaciji ljudi. Velika večina ljudi se (vsaj v Evropi) še vedno čuti primarno za pripadnike svojih narodov, medtem ko je pripadnost Evropi izrazito sekundarna.

Moč države je v veliki meri odvisna od delovanja nacionalnih elit – predvsem politične. In ne samo to. Tudi prevladujoča družbena percepcija vloge države v globalnih odnosih je v veliki meri odvisna od idej, vrednot in prepričanj pripadnikov elite. Prispevek je namenjen ugotovitvi, kako si različne elite predstavljajo delovanje nacionalnih držav in na kakšen način vplivajo nanj. Gre za dva tipa elite – suverenistično in globalistično. Avtorja ugotavljata, da je razdeljenost elit na globaliste in suvereniste, ki se v zadnjih letih pogloblja, problematična z vidika političnega razvoja evropske povezave. Za oboje sta značilni enostranskost in visoka stopnja ekskluzivizma. Na eni strani imamo opraviti z elitizmom, ki je pogosto vzvišen nad običajnimi državljani, na drugi pa s populizmom, ki demonizira pripadnike obstoječih elit malodane kot »sovražnike ljudstva«. Ne eni ne drugi pa ne ponujajo ustreznih rešitev za ključne probleme, s katerimi se sooča sodobna Evropa. Tako prisilna centralizacija kot razbijanje Evropske unije sta pogubna za njen razvoj. Evropski politični projekt bo lahko prosperiral edino, če mu bo uspelo vzdrževati »enotnost v različnosti«, tj. ustrezno ravnovesje med univerzalnimi načeli in specifičnimi potrebami njenih konstitutivnih enot, tj. nacionalnih držav. Pri tem je ključna odgovornost elit. Odreči se bodo morale ekskluzivizmu in morale bodo postati sposobne sodelovati pri iskanju skupnih rešitev.

Elites and the Nation State in the Age of Globalisation

Summary

The nation state still carries certain key functions that other political levels (the international and the local level) cannot replace. It is still the centre of sovereignty, a framework within which the body of citizens “rules itself”. This is ultimately expressed also in the people’s identification. A vast majority of people (at least in Europe) still primarily feel as members of their own nations, whereas affiliation to Europe is distinctly secondary.

The power of the state is largely dependent on the functioning of national elites – particularly the political elite. Moreover, the prevailing social perception of the state’s role in global relations is largely dependent on the ideas, values and beliefs of the members of the elite. The purpose of the article is to establish how various elites picture the functioning of nation states and how they influence their functioning. We deal with two types of the elite: the sovereigntist elite and the globalist elite. The authors find that the division of the elites into globalists and sovereigntists, which has been deepening in the recent years, is problematic from the perspective of the political development of the European alliance. One-sidedness and a high level of exclusivism are characteristic of both types. On the one hand, we are dealing with elitism that often considers itself superior to regular citizens; on the other hand, there is populism, which demonizes the members of the existing elites nearly as “the enemies of the people”. Neither offers the appropriate solutions for the key issues modern Europe is facing. Both the forced

centralisation and the breaking apart of the European Union are devastating for its development. The only way the European political project will be able to prosper is by managing to maintain “unity in diversity”, i.e. the appropriate balance between the universal principles and the specific needs of its constituent units, i.e. nation states. In this, the responsibility of the elites is crucial. They will have to forgo exclusivism and become capable of co-operation in finding common solutions.